

Василиј Шукшин

М Н С Л Н

И ето тако сваке ноћи!

Тек што се мало умири село, поспу људи — он почиње... Појављује се, паразит, на крају села и иде. Иде и свира. А хармоника му је некаква изузетна — врштити. Не свира — врштити.

Нинки Кречетовој су савјетовали:

— Ама удај се ти брже за њега! Та он нам, ђаво, живјети не да. Нинка се загонетно осмјехивала:

— А ви не слушајте. Спавајте.

— Та какав сан кад је он под самим прозорима растеже. Та не иде, ђаво мушичави, према ријечи, него се овдје разгаламио. Као за инат.

Сам Кољка Малашкин, дугоња дебелих усана, дрско је гледао ситним очима и изјављивао:

— Имам право. За то нема никаквог параграфа.

... Кућа Матвеја Рјазанцева, овдашњег председника колхоза, стајала је управо на оном мјесту гдје је Кољка излазио из сокака и заокретао у улицу. Тако је испадало да је хармоника још у сокаку почињала врштити, затим је савијала око куће и још се дуго чула.

Чим је она почињала одјекивати у сокаку, Матвеј се усправљао у кревету, спуштао ноге на прохладни под и говорио:

— Свршено је: сутра ћу га избацити из колхоза. Закачићу се за неку ситницу и избацити га.

Он је сваке ноћи тако говорио. И није избацивао. Само кад је дању сусретао Кољку, питао је:

— Хоћеш ли се ти још дуго ноћу скитати? Људи се последије радног дана одмарају, а ти их будиш, пробисвијету!

— Имам право. — опет је говорио Кољка.

Показаћу ја теби право!
И то је било све. И на томе се разговор завршавао.
Али сваке ноћи Матвеј је, сједећи на кревету, обе-
ћавао:

— Сутра ћу га избацити.

И затим је дуго послѣје тога сједио, размишљао...
Хармоника је већ одлазила у улицу, и већ се није чула, а
он је још увијек сједио. Напињао је руком панталоне на
столици, вадио из џепа цигарете, пушио.

— Та доста жмарења! — гунђала је сањива Аљона,
домаћица.

Спавај. — кратко је говорио Матвеј.

О чему је размишљао? Ама тако некако... ни о чему.
Навирала су сјећања о животу. Али ништа одређено, мут-
ни фрагменти. Уосталом, једне такве ноћи, кад се разлије-
вала мјесечина, кад је звонила хармоника и кроз отворен
прозор са свјежином заједно улазио горки мирис пелина
из баште, јасно је искрсла у сјећању друга ноћ. Она је била
црна, та ноћ. Он, отац и млађи брат Кузма били су на ко-
шевини на око петнаестак километара од села, у Кучугу-
рима. И тада ноћу Кузма је пао у хрпац: дању по најве-
ћој жези, ознојен напио се воде са извора, а ноћу му се за-
творило грло. Отац је пробудио Матвеја, наредио му да ухва-
ти Игрењу (најбржег коња) и да га тјера што може брже
у село по млијеко.

— Ја ћу дотле овдје ватру наложити... Кад доне-
сеш, узварићемо — треба залити момчића, јер би нам мо-
гао умријети. — говорио је отац.

Матвеј је ухом осјетио гдје пасу коњи, зауздао Игре-
њу и, шибавући га по боковима бичем од длаке, потјерао
у село. И ето... Сада је Матвеју скоро шездесет, а тада
му је било дванаестак — тринаест година стално му је у
мислима та ноћ. Увијек се сјећа баш те ноћи. Слили су се
у једно коњ и човјек и летјели у тамну ноћ. И ноћ је лет-
јела њима у сусрет, засињено је била у лице тешким мири-
сом трава, овлажених росом. Некакав дивљи занос обузео
је момчића; крв му је ударила у главу, шумила. То је било
као лебдјење, као да се он отргнуо од земље и полетио. И
ништа се наоколо не види: ни земља, ни небо, чак ни глава
коњска — само зујање у ушима, само се огромни ноћни
свијет покренуо и појурио у сусрет. О томе да је тамо бра-
ту лоше, потпуно је тада заборавио. И ни о чему није ми-
слио. Ликовала је душа, свака жилица је играла у тије-
лу... Такав некакав дуго жељени тренутак неизмјерне ра-
дости.

... Затим се догодила несрећа. Затим је он донио мли-
јеко, а отац, пригрливши млађег на груди, трчао је око
ватре и као да га је успављивао, говорио:

— Но, синчићу... та шта ти је то? Причекај мало. Сад
ћемо млијеко узварити, сад ћеш почети дисати, синчићу
драги... Ево Мотјка је млијека донио!..

А мали Кузма се већ почео гушити, помодрио је.

Када је одмах за Матвејем стигла мајка, Кузма је био мртав. Отац је сједио обухвативши рукама главу, љуљао се и пригушено и отегнуто стењао. Матвеј је са изненађењем и некаквим чудним љубопитством гледао брата. Још јуче се ваљао с њим у сијену, а сада лежи непознат модро бијел, туђи дечак.

— Само, чудно је: зашто је баш та проклета хармоника оживјела у сећању баш те догађаје. Ту ноћ? Та последице тога је прошао читав живот: женидба, колективизација, рат. И зар је мало било, и каквих ноћи и претурило се преко главе! Али се све некако избрисало, изблиједело. Читавог живота Матвеј је радио оно што је требало радити: рекли су треба ићи у колхоз — пошао је, дошло је вријеме да се жени — оженио се, изродили су он и Аљона дјецу, она су радила... Дошао је рат — пошао је ратовати. Послије рававања вратио се кући прије других сељака. Рекли су му: „Буди, Матвеју, председник. Нема ко други.“ Постао је. И некако је ушао у посао, и на њега су се такође навикли и тако још увијек тегли. И читавог живота био му је на памети само рад, рад, рад. И у рату такође — рад. И све бриге, и радости, и туге повезане су биле с радом. Када је, на примјер, слушао око себе „љубав“, он помало то није схватао. Он је схватао да има на свијету љубави, он сам је, вјероватно, некада волио Аљону (она је била лијепа као дјевојка), али да се каже да он нешто више зна о томе — не. Он је подозијевао и код других да се претварају: пјевају пјесме о љубави, пате, слушао је како врше самоубиства... Не претварају се, него навика, шта ли таква код људи: треба говорити о љубави — па нека се говори. Ствар је сва у томе да се треба женити! Шта он. Кољка, воли, шта ли? Свиђа му се, наравно, Нинка — здрава, складна. А вријеме дошло да се жени па и иде, глупан, ноћу, „трубадури“. А зашто и да не похађа? Млад, снага игра у тијелу... И увијек је тако било. Добро је још што се сада не туку због дјевојака, раније су се тукли. Сам Матвеј се није једном тукао. Та исто тако је било — песнице су сврбјеле и снаге је било. И требало ју је негдје утרוшити.

Једном тако Матвеј, када се тако ето замислио, није отрпио, гурнуо је жену.

— Чуј!.. Пробуди се, хоћу нешто да те питам...

— Шта је теби? — Зачудила се Аљона.

— Јеси ли некада вољела? Мене или неког другог... Није важно.

Аљона је дуго лежала пренеражена.

— Чини се да си ти пинуо?

— Ама не!... Јеси ли ме вољела или си онако... из обичаја пошла за мене?

— Аљона је схватила да муж није „пинуо“, али опет је дуго ћутала — она такође није знала, заборавила је.

— О' кле су ти се так'е мисли почеле увлачити у главу?

— Ама желио сам да схватим једну ствар, куга је убила. Нешто ми се на души . . . некако . . . покренуло. Нешто као болест некаква.

— Вољела сам, наравно! — чврсто увјерена рекла је Аљона. — Да нисам вољела, онда не би пошла. А зашто си се ти сјетио љубави усред ноћи? Почео си бунцати, шта ли?

— Хајде, хајде! — увриједио се Матвеј — Спавај.

— Краву истјерај сутра у стадо, ја сам сасвим заборавила да ти кажем. Договорила сам се са женама да сутра раније зоре пођемо у јагоде.

— Куда? — начулио је уши Матвеј.

— Та нећемо на твоје ливаде, не бој се.

— Ако вас ухватим да газите траве, казна је по десет рубаља.

— Знамо ми једно мјесто где се не коси, а јагоде су к'о крв црвене. А ти истерај краву.

— Добро.

Та шта је то ипак било те ноћи када је он ишао брату по млијеко да се баш ње сјетио, овог тренутка?

„Постајем глупљи, вјероватно“ — тужно је мислио Матвеј — под старост сви постају глупљи . . .

А бол у души није јењавала. Он је запазио да је почео чак очекивати Кољку с његовом мелодичном „армунником“. Како га дуго нема, он се почео узнемиравати. И љутио се на Нинку: „Ждребица дебела!.. Та зар ће га она тако брзо одбацити!“

И сједио је и чекао. Пушио је.

И ево, далеко у сокаку почињала је одјекивати хармоника. И дизала се у души бол — драга. Без ње нешто фали.

Још су се вратила у сјећање некаква јутра . . . Идеш по трави бос. Она је сва бисерна од росе. И само траг остаје — отворенозелен. И роса пали ноге. Чак и сада је хладно ногама кад се тога сјетиш.

И наједном се о смрти почне замишљати: да је уско ро — готово. Без страха, без бола, али некако необично: све ће бити исто овако, то је јасно, а тебе ће однијети на гробље и закопати. Ето, то је то што је тешко схватити: како ће ту бити све исто овако? Но, рецимо, јасно је: сунце ће излазити и залазити — оно увијек излази и залази. Али људи ће некакви други у селу живјети које никада нећеш упознати . . . То се никако не може схватити. Па, десетак-петнаест година ће се још и сјећати да је постојао неки Матвеј Рјазанцев, а затим — крај. А желио бих сазнати како ће она ту живјети. Та и није жао ничега другог: и сунца сам се нагледао довољно, и провео сам се на празнике — добро, весело је било и . . . Не, није жао. Видео сам много. Али чим помислиш: нема тебе, имају неки други, а тебе никада више неће бити . . . Никако као да ће им бити празно без тебе. Или неће?

„Тфу! . . . Не, старим.“

Чак се умарао од таквих мисли.

— Чујдер! . . Пробуди се! — будио је Мртвеј жену — Бојиш ли се ти смрти?

— Шенуо човјек. — Гунђала је Аљона. — Ко је се не боји, проклета била?

— А ја се не бојим.

— Онда спавај. Зашто размишљати о томе?

— Спавај, де! . .

Али чим се сјети оне црне омамљиве ноћи, када је он летио на коњу, срце затишти — немирно и слатко. Не, има нешто у животу чега је ужасно жао. До суза жао.

А једне ноћи Матвеј није дочекао Кољкину хармонику. Сједио је, пушио . . . А ње нема, па нема. Тако је није ни дочекао. Измучио се.

Пред зору Матвеј је пробудио жену.

— Зашто се то наша скитница не чује?

— Та оженио се већ! За недјељу је предвиђена свадба.

Туга је ухватила Матвеја. Легао је, хтио је заспати и није могао. Тако је до саме зоре лежао, трептао очима. Хтио се још нечега присјетити из свога живота, али некако ништа није долазило у главу. Опет су га притисле колхозне бриге . . . Ускоро треба косити, а пола косилица у ковачници стоји са покиданим рукуницама. А онај ђаво разроки, Фиља, ковач, пије. Сад ће се још на свадби наљоскати — пише недјеља пропала.

„Сутра треба разговарати са Фиљом.“

. . . Сусревши другог дана Кољку, Матвеј се осмијехнуо:

— Шта је, братац, долијао си?

Кољка се почео осмјехивати . . . А осмјех му је од ува до ува.

— Готово је, Матвеју Ивановићу, више вас нећу ноћи будити. Крај.

— Добро, добро — рекао је Матјев и пошао за својим послом, а у себи је мислио: „А зашто се радујеш, бичићу? Она ће те већ шчепати за рогове, Нинка. Сви су они, Кречетови, такви“ . . .

Прошла је недјеља дана.

Читаво вријеме се онако исто разлијевала мјесечина кроз прозоре, оштро је мирисао пелин из баште и кромпирова цимина . . . И било је тихо.

Матвеј је лоше спавао. Будио се, пушио . . . Ишао на тријем пити квас. Излазио на доклат, сједао на степеник и поново пушио. Свијетло је било у селу. И ужасавајуће тихо.

С руског превео
Милорад Ћирковић